

VERSLAG VAN EXPERT-MEETING *ONE PLANET IS THE LIMIT*

Over de noodzaak en mogelijkheden van quoterings
van de mondiale milieugebruiksruimte,
georganiseerd door de Werkgroep Voetafdruk Nederland,
13 mei 2009, Universiteit Leiden

Tijdens de expert-meeting waren 32 mensen aanwezig, die zich in een voorstelronde kort aan elkaar voorstelden. De deelnemers kwamen uit veel geledingen van de maatschappij, zoals ook blijkt uit de uitgedeelde deelnemerslijst (zie onderaan het verslag), en hadden vaak al een lange staat van interesse en dienst in ecologisch-economische onderwerpen. Dr. Marius de Geus, politiek- en milieufilosof aan de Universiteit Leiden trad op als gespreksleider van de middag en drs. Agaath Arends, biologe en auteur, verzorgde opening en slot (zie bijlage).

In **presentatie 1** (zie bijlage) ging Hans Lyklema, em. prof. fysische chemie van Wageningen Universiteit, in op het natuurwetenschappelijke kader van de economie. De aarde en het niet-menselijke leven (*planet*) vormen de tak waarop wij mensen (*people*) met onze economie (*profit*) zitten. Deze *planet*, de milieugebruiksruimte, is een voorwaarde voor menselijk leven en economisch handelen. Deze milieugebruiksruimte wordt momenteel overschreden door onze economieën. We moeten het beslag op deze ruimte verminderen en de beste manier om dat te doen is door middel van quoterings: het verlagen van de bevolkingsomvang en/of van de materiële welvaart per individu. In natuurkundig kader valt de economie te beschouwen als een stofwisselingsproces, het economisch metabolisme, dat zoals alle materiële en energetische processen onderhevig is aan de wet van de entropie. Deze wet stelt dat er op fysisch niveau een onomkeerbaar verlies van orde en informatie is in de loop van de tijd. Economische processen versnellen deze natuurlijke degradatie. Dit is te meten met behulp van entropieberekeningen, maar omdat het ingewikkeld is om dat voor alle economisch-metabolische processen te berekenen kan de Ecologische Voetafdruk (EV) als een goede benadering van de door het economische systeem veroorzaakte entropie dienen. Beide maten zijn onafhankelijk van geld, waarin veel economische grootheden worden uitgedrukt; het zijn natuurlijke eenheden. De milieugebruiksruimte en quota kunnen dan ook het best worden gebaseerd op de EV.

Discussie 1. Er werd opgemerkt dat het door Lyklema gebruikte begrip Eerlijk Aarde Aandeel normatief is en daarom is vervangen door Gemiddeld Beschikbaar Aarde Aandeel. Techniek kan slechts weinig bijdragen volgens Lyklema. Voor je het weet wordt de efficiency winst weer opgesoupeerd door extra consumptie (autokilometers en branduren van spaarlampen). Bovendien vergt het maken en gebruiken van duurzame productiemachines ook materiaal en energie. Zo is bij windmolens 5% van de energieopbrengst nodig voor bouw en gebruik van de molens. Bij zonne-energie is dit zelfs 10% van de energieopbrengst. De milieugebruiksruimte kan wel gespaard worden door zonne- en windenergie te oogsten. Die zijn praktisch gesproken oneindig. Het misbruik van de term 'duurzaam' kwam even aan de orde: 'duurzame ontwikkeling' en 'duurzaam bouwen' zijn compromisternen, politieke constructen. Zo worden de scherpe kantjes van de ecologische problemen afgehaald, om ze verteerbaar te maken voor mensen, om geen stapje terug te hoeven doen in materiële welvaart, om de kool en de geit te sparen. Het gaat om daling van de EV, niet om inkomensdaling. In principe is het dus mogelijk dat de waarde (en zelfs het volume) van de totale en de p.p. gemiddelde economische productie gelijk kan blijven of kan stijgen terwijl de EV teruggedrongen wordt.

Presentatie 2 (zie bijlage) werd gehouden door dr. Marc Davidson, docent bio-ethiek aan de UvA en als senioreconoom werkzaam bij milieuviesbureau CE Delft. Davidson sprak over de effectiviteit, efficiëntie en rechtvaardigheid van quotering van de milieugebruiksruimte. Hij maakte onderscheid tussen regulerend optreden op het gebied van milieu en optreden door middel van heffingen en verhandelbare rechten via *cap and trade*. Verhandelbare rechten als instrument komt neer op quoteren. Heffingen en milieuquota werken ruwweg hetzelfde. Alleen is bij een heffing de prijs beter bekend dan het milieueffect en bij milieuquota het milieueffect beter bekend dan de prijs. Davidson gaf speciale aandacht aan het links-libertarisme; libertair: maximale vrijheid en geen verbod op specifieke vormen van consumptie, recht op producten van eigen arbeid; maar links: milieu is niemands verdienste, waardoor quotering en gelijke quota in principe gerechtvaardigd zijn. Deze rechtvaardiging van quota heeft oude historische wortels in het denken van de filosofen John Locke (1689) en John Paine (1795). Paine verdedigde dat iedereen een gelijk recht op (de rente van) het land had op grond van het 'niemands verdienste' argument. Davidson noemde wel twee tegenwerpingen tegen gelijke quota voor iedereen: 1. waarom geven aan mensen die hun quotum niet opmaken? en 2. wat als er geen 'veilige' milieugebruiksruimte is, maar elk milieugebruik in meer of mindere mate risico met zich meebrengt?

Discussie 2. Bij het baseren van gelijke quota op mensenrechten dient bedacht te worden dat mensenrechten gelden tussen landelijke overheden en hun onderdanen, er is nog geen internationale instantie waar men zijn mensenrechten kan effectueren.

Intermezzo. Gustaaf Biezeveld, prof. milieurecht aan de RUG sinds 31 maart 2009, kreeg wegens eerder vertrek kort het woord om een paar vragen te stellen en opmerkingen te maken. Welke ideeën te operationaliseren tot welke instrumenten? De tijd is volgens Biezeveld rijp om de goeie ideeën te combineren. Verder: hoe gaan we ontvankelijkheid voor ideeën als quotering kweken? De Monitor Duurzaam Nederland is te vrijblijvend gesteld. Quoteren betekent dat er verdeeld moet worden, maar waar de verantwoordelijkheid daarvoor neer te leggen? Het meest wenselijk is invoering van een kaderwet die de 'externe integratie' regelt: de verantwoordelijkheid dient niet alleen bij VROM te liggen maar ook bij de andere ministeries/ministers en ook bij instellingen als de OESO en de WTO. Verdere belastingvergroening is ook een mogelijkheid. Nog eens: welk instrumentarium kunnen we operationaliseren?

Presentatie 3 (zie twee bijlagen) door Bert Vink, journalist, ging over 'balansgeld of Terra's': een concreet quoteringsinstrument op basis van de EV. Alle producten worden dubbel geprijsd: in gewoon, faciliterend geld en in limiterend geld, balansgeld of Terra's, dat de voetafdruk van dat product representeert. Bij de koop van een product dient men in beide betaalmiddelen af te rekenen. Er worden niet meer Terra's gecreëerd dan overeenkomt met de mondiale milieugebruiksruimte minus de ruimte voor de natuur. Na reservering voor collectieve goederen wordt de rest onder de deelnemende consumenten verdeeld, waarbij iedereen jaarlijks hetzelfde Terrabedrag krijgt uitgekeerd, uiteindelijk het bedrag dat de gemiddelde beschikbare voetafdruk per wereldbewoner vertegenwoordigt. Bedrijven dienen de Terraprijs van hun producten te baseren op de EV van hun producten en een Terraboekhouding te voeren. De bedrijfsproductie leidt tot een Terraschuld die zij dienen in te lossen door deze in rekening te brengen bij de consumenten van hun producten, of door te schuiven naar hun afnemers, of door in geval van nood Terra's op een Terramarkt aan te kopen. De limiet zal leiden tot een eco-efficiëncyslag, met behulp van een enorm versnelde technologische ontwikkeling, bijvoorbeeld *Cradle to Cradle*, technische en economische levensduurverlenging van producten, efficiëntie en consuminderen, regionalisering en reparatiegerichtheid en ook tot een minder materialistische en minder gejaagde maatschappij. Omdat Terra's verhandelbaar zijn kunnen mensen met weinig behoeften of te weinig geld overtollige Terra's weggeven of verkopen, wat een inkomensnivellerend werkt, binnen en tussen deelnemende landen. Balansgeld is een voorbeeld van quotering aan de productie- en tegelijk aan de vraagzijde, waardoor er een dubbele ecologische check is.

Discussie 3. De presentatie kreeg veel bijval. Vragen waren er ook. Hoe wordt ontduiking, bijv. *bushmeat*, voorkomen of gesanctioneerd? Waarom moeten consumenten ook Terra's hebben, als het ecologische effect al gewaarborgd lijkt omdat bedrijven immers al Terragebonden zijn? Antwoord: Door terra's aan burgers te verstrekken zijn zij het die bepalen hoe de economische allocatie plaatsvindt. Nu worden in *cap en trade* systemen milieurechten (in Vink's systeem dus de Terra's) door de overheid verstrekt op basis van historische emissies of ze worden geveild. In het eerste geval is de gegroeide praktijk uitgangspunt in het tweede de economische kracht van bestaande bedrijven. In het geval van balansgeld verstrekt niet de overheid maar uiteindelijk de burger de rechten op basis van *one man one vote*. Dit systeem is dus democratisch en speelt in op een nieuwe situatie. Een volgende vraag was of balansgeld uiteindelijk niet 'gewoon' geld wordt omdat er immers op de Terramarkt ook een marktprijs voor Terra's tot stand komt. En waarom zou je die dan niet gelijk afrekenen? Het antwoord daarop is dat de marktprijs van Terra's de prijs is van het overschot. Er kan alleen maar sprake zijn van een overschot als er ook gratis rechten worden uitgedeeld. En bovendien zijn die gratis rechten van belang uit sociaal en democratisch oogpunt. De prijs van de Terra op de Terramarkt kan dus niet gelden voor alle Terra's en dus is een dubbele boekhouding onvermijdelijk. Opmerking: ecologisch versus sociaal effect van quoterings wel goed uit elkaar houden. Die zijn gemengd in alle drie de presentaties. Men kan het ecologische doel met quoterings aan de productiekant bereiken, terwijl men de verdeling aan de gewone koopkracht van consumenten op de markt overlaat.

Algemene discussie. Hoe verder? Volgens Jan Juffermans wil prof. Biezeveld met een groep milieujuristen gaan werken in de richting van quoterings middels bijvoorbeeld een 'milieuquotawet' en concrete stappen voor producten als hout, vis en fossiele energie. Iemand merkt op dat je zou kunnen beginnen met invoering van quota op Texel als proeftuin. Of in groene gemeenten. Volgens prof. Klaas van Egmond, milieukundige UU, kom je niet ver met ideeën die buiten het paradigma liggen dat politici in hun hoofd hebben. Je kunt beter bij hun denken aansluiten en dat in ecologische zin zo gunstig mogelijk vertalen in instrumenten. Bijv.: 'Kopenhagen' doorvertalen naar lagere niveau's van beleid en uitvoering. Rembrandt Koppelaar, voorzitter van Peak Oil Nederland, oppert dat *Peak Oil*, het aanstaande moment dat de productie van olie de vraag ernaar definitief niet meer kan bijhouden, als breekijzer kan worden gebruikt voor een doorbraak. Bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij *Transition Town* initiatieven. In juni beraadt de Werkgroep Voetafdruk Nederland (WVN) zich op welke wijze er een vervolg op deze middag komt.

Ruud van Wees, WVN, mei 2009

AANWEZIGEN EXPERT-MEETING ONE PLANET IS THE LIMIT

<u>Naam</u>	<u>beroep/functie</u>	<u>organisatie</u>
1. Agaath Arends	bioloog, auteur	WVN, milieuvadvisiebureau, landinrichting
2. Jan van Arkel	uitgever	Uitgeverij Jan van Arkel, International Books
3. Gustaaf Biezeveld	prof. milieurecht	RUG
4. Marc Davidson	senior onderzoeker, adviseur	CE Delft, UvA
5. Klaas van Egmond	ex-directeur; prof. milieukunde	RIVM, MNP; UU
6. Marius de Geus	politiek en milieufilosof	Universiteit Leiden
7. Paul Heistein	directeur,	Stichting One Planet, Essent MVO
8. Quintijn Hoogenboom	directeur QH	Groen Links
9. Paul de Jongh	ex plv. dir.-generaal Milieubeheer	VROM
10. Jan Juffermans	beleidsmedewerker	WVN, De Kleine Aarde

11. Margies Kaag	medewerkster	Vóór de Verandering
12. Rix Kijne	landbouwkundige, genetica	WVN, lid milieudéfensie
13. Mark Kirkels	senior beleidsmedewerker	Interface for Cycling Expertise
14. Rembrandt Koppelaar	voorzitter, milieueconoom	Peak Oil Nederland
15. Marieke Kuipers	prof. cultureel erfgoed	TU Delft
16. Jan Willem van Leenhoff	ecoloog	Milieudéfensie Leiden
17. Lennart van der Linde	fractiemedewerker	Haags Milieucentrum, Groen Links R'dam
18. Hans Lyklema	em. prof. fysische chemie	WVN, Wageningen Universiteit
19. Hans Maassen	fractie/raadslid	PvdA, GroenLinks Boxtel, lid Derde Kamer
20. Maartje Nelemans	projectcoördinator	VROM
21. Willem Norde	prof. bionanotechnologie	Wageningen Universiteit
22. Weia Reinboud	auteur, uitgeefster	Atalanta
23. Jos Riechelmann	gepensioneerd	Club van 10 miljoen
24. Jan Riemersma	zelfst. ondernemer filantropie	Consultancy for Civil Society
25. Onno van Sandick	jurist, beleidsmedewerker	VROM
26. Klaas Schermer	politicoloog, ex-docent, auteur	-
27. Nico Schouten	socioloog, medewerker	Wetenschappelijk Bureau SP
28. Jeanine Schreurs	redactrice	Tijdschrift 'Genoeg'
29. Jan van de Venis	jurist, bestuursvoorzitter	JustLaw, Stand Up For Your Rights
30. Bert Vink	journalist	WVN, ?
31. Ruud van Wees	psycholoog, onderzoeker	WVN, Stichting De Gaarde
32. Rymke Wiersma	auteur, uitgeefster	Atalanta